

Ῥωμαίων, ἢ μᾶλλον νὰ εἶπω, Ἑλλήνων προγόνων υἱὸς τίμιος καὶ ἐνάρετος. Ἄς ἔχη λοιπὸν, παρκαλῶ, τὸ θάρρος τῆς Πανιερότητός σου ὅταν ἐρχεται ἀπὸ τὴν Πάδισθαν αὐτοῦ εἰς τὴν Βενετίαν, νὰ τὸν δέχεται προσηνεὶ τῷ προσώπῳ κατὰ τὸ ἔθος τῆς. Καὶ μὲ τὸ τέλος φιλῶ καὶ καταφιλῶ τὰς ἀγίας τῆς καὶ πανιέρους τῆς χειρὸς. Ἐββρωμένην διαφυλάττει ὁ Κύριος τὴν σὴν Πανιερότητα εἰς περιόδους ἐτῶν πολλῶν διὰ πολλῶν σωτηρίων.

Ἄπὸ τοῦς Κορυφούς κατὰ τὸ ἀρχμ'. Μηνίου κ'.

Τῆς Πανιερότητός σου δοῦλος πιστότατος
ΓΕΡΜΑΝΟΣ Ἱερομόναχος ἁγίου ΡΑΣΟΞΕΣΤΗΣ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

πὸ τῆς συστάσεως τῆς ἑλληνικῆς ἐπι-
κρατείας, ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν φιλαυτία
συνεχῶς καυχᾶται διὰ τοὺς ὑπὲρ τῆς
δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἀγῶνας τοῦ
ἔθνους καὶ διὰ τοὺς καρποὺς αὐτῶν.
Καίτοι ἡ πρὸς τὴν μάθησιν τάσις τῶν
νεωτέρων Ἑλλήνων εἶνε ἀναντιρρήτως,
νομίζομεν οὐχ ἥττον, ὅτι ἐν πολλοῖς μὲν
ἢ ἀξιέπαινος αὐτῆς τάσις ἔλαβε στραυλὴν διεύθυνσιν, ἐν ἄλλοις δὲ
ἀντὶ προόδου παρυσιάζει μᾶλλον στασιμότητα ἐὰν μὴ καὶ ὀπισθο-

εἴκοσιν ἔλους ἐνισχυτοῦς ἀπεθησάρισεν ἐν τε Βονωνία καὶ Πικτυίῃ τὴν
ἀκροτάτην παιδείαν.

χώρησιν. Ἐκ τῶν οὐσιωδῶν στοιχείων τῆς δημοσίας εκπαιδευσεως εἰς τὰ ἑποῖα ἡ ἀβελτηρία ἡμῶν φαίνεται μάλλον κατάδηλος, ἀναφέροντες τὰ ἀφορώντα εἰς τὴν παιδαγωγικὴν ὑγιεινὴν ἐν γένει. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην τὸ ἑλληνικὸν βασιλεῖον διατελεῖ εἰσέτ. εἰς τὴν βαρβαροτέραν ἐποχὴν τοῦ μεσαιῶνος. Καὶ ταῦτα λέγοντες δὲν δυνάμεθα νὰ κατακριθῶμεν ἐπὶ ὑπερβολῇ μεμψιμοιρίας μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς ἐκθέσεως τῆς ἐπὶ τῆς ἐπιθεωρήσεως τῶν δημοτικῶν σχολείων τῆς πρωτεύουστος ἐπιτροπῆς. Ἡ ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτῇ περιγραφομένη κατάστασις καὶ ἡ γνωστὴ κατάστασις τῶν φυλακῶν, ἀρκοῦσιν ὅπως χαρακτηρίσωσι τὴν πραγματικὴν τοῦ πολιτισμοῦ βαθμίδα παρ' ἡμῖν.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ὑγιεινῆς εἶνε ἐν τῶν μεγαλητέρων ἔργων τοῦ παρόντος αἰῶνος. Ὑπὸ ὑψηλοτέραν ἔποψιν ἡ ὑγιεινὴ ἀφορᾷ οὐχ' τὰ ἄτομα ὡς τοιαῦτα, ἀλλ' αὐτὰ τὰ ἔθνη εἰς τὰ κυριώτατα στοιχεῖα τῆς ἐπιτυχίας των. Διότι ἡ ὑγιεινὴ ἐν τῷ συνόλω αὐτῆς ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τῆς ἀληθοῦς ἐθνικῆς ἀγωγῆς πρὸς μόρφωσιν ἔθνους εὐρώστου, πολυπληθοῦς καὶ νοήμονος. Ἡ παιδαγωγικὴ ὑγιεινὴ ἐπομένως ἡ τόσον παρ' ἡμῖν παρημελημένη, ἔπρεπε νὰ ᾔηνε ἐν τῶν σπουδαιοτάτων μελημάτων τῆς πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας. Ἡ οἰκτρὰ κατάστασις τῶν σχολείων ἀπανταχοῦ τοῦ Κράτους καὶ ἡ ἔλλειψις ἔστω καὶ στοιχειωδισταίου πονήματος περὶ τῆς ἐν λόγῳ ὕλης καταδείκνυσιν, ὅτι οὐτεκὰν ἑναρξίς μερίμνης ὑπάρχει εἰσέτι παρ' ἡμῖν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου.

Ἡ παιδαγωγικὴ ὑγιεινὴ ἀποτελεῖ σήμερον ἐπιστήμην, ἔχουσαν σαφῶς διαγεγραμμένους κανόνας ἐπὶ τῶν οὐσιωδισταίων αὐτῆς μερῶν. Οἱ ἔροι ὑφ' οὓς ζῶσιν ἐπὶ πολλὰ ἔτη οἱ εἰς τὰ σχολεῖα φοιτῶντες ἢ ὡς ἐσωτερικοὶ ἐνδικοιτῶμενοι παῖδες καὶ ἔφηβοι ἀμφοτέρων τῶν φύλων, παρουσιάζουσι περιπτώσεις ἰδίας καὶ ἀπαιτοῦσι μελέτην ἰδίαν. Πᾶσαι δὲ ἐν συνόλω αἱ περιπτώσεις αὗται αἰ σχετιζόμεναι πρὸς τὸν βίον καὶ πρὸς τὴν δίαιταν τοῦ σπουδάζοντος καὶ πρὸς τὸ περιέχον ἐν ᾧ οὗτος ζεῖ, γίνονται τὸ θέμα μελέτης βᾶσιν ἐχούσης τὰ διδόμενα τῆς φυσιολογίας καὶ τῆς ὑγιεινῆς, ἧς ἀντικείμενον εἶνε οὐ μόνον ἡ υγεία τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ ἡ υγεία τῆς ψυχῆς καὶ τῆς διανοίας, διότι ταῦτα εἶνε ἀχώριστα ἀπ' ἀλλήλων.

Τὰ ἀντικείμενα τῆς παιδαγωγικῆς ὑγιεινῆς εἶνε ἐν συνόψει τὰ ἑξῆς. Τὸ οἰκοδόμημα καὶ τὸ ὕλικόν τοῦ σχολεῖον ἐν γένει. Ἡ τοι ἡ τοποθεσία, ἡ τοπογραφικὴ ἔκθεσις, ἡ ἐπιρροὴ τῆς γειτονίας, τὸ σχέδιον, ἡ οἰκοδομικὴ καὶ ἐν γένει αἱ διάφοροι λεπτομέρειαι αἱ συντελοῦσαι νὰ καταστήσωσι τὸ κατάστημα κατάλ-

ληλον εἰς τὸν σκοπὸν, εὐάερον καὶ καθαρὸν. Αἱ τάξεις, ἤτοι ἡ χωριστικότης αὐτῶν, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν αὐταῖς φοιτῶντων, ὁ ἀερισμὸς, ἡ θερμοκρασία, ὁ φωτισμὸς, ἡ ἐπίπλωσις καὶ ὁ χρωματισμὸς. Οἱ μαθηταί, ἤτοι ἡ τῶν σωμάτων καθαρότης, ἡ τροφή, ἡ δίαιτα ἐν γένει, ἡ χρῆσις τοῦ χρόνου, ἡ ἐργασία, ἡ ἀνάπαυσις καὶ τὰ παίγνια, ἡ ἐπιτήρησις, αἱ ἀσκήσεις, ἡ γυμναστικὴ κτλ. Ἡ ὑγιεινὴ καὶ ἡ ἱατρικὴ ἐπιτήρησις τῶν σχολείων, ἤτοι ἡ ἱατρικὴ ὑπηρεσία, τὸ ἔργον τοῦ ἱατροῦ, αἱ περὶ τῆς ὑγιεινῆς καταστάσεως τῶν σχολείων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς φοιτῶντων ἱατρικαὶ ἐκθέσεις, αἱ εἰδικαί εἰς τοὺς μαθητεύοντας παθήσεις, ὁ ἐμβολιασμὸς κτλ. Εἰδικῶν ἀναπτύξεων ἀντικείμενον γίνονται τὰ ἀνωτέρω ζητήματα ὡς πρὸς τὰ ἐκπαιδευτήρια, ἐν οἷς διαιτῶνται ἐσωτερικοὶ, ἰδίως καθ' ὅσον ἀφίρα τὸν ἀερισμὸν τῶν κοιτῶνων, τὰ λουτρά, τὴν διανομὴν τοῦ χρόνου τῆς ἐργασίας καὶ τῆς σχολῆς, τὴν προφύλαξιν ἀπὸ τῶν κολλητικῶν ἀβρωστῶν, κτλ. Ἡ δὲ παιδαγωγικὴ ὑγιεινὴ ἐν τῇ σχέσει αὐτῆς πρὸς τὴν μόρφωσιν τῆς ψυχῆς καὶ τῆς διανοίας, ἀποτελεῖ κλάδον τῆς ἐπιστήμης ἀμέσως σχετιζόμενον πρὸς τὰ τῆς ὑγείας τοῦ σώματος ἐν γένει.

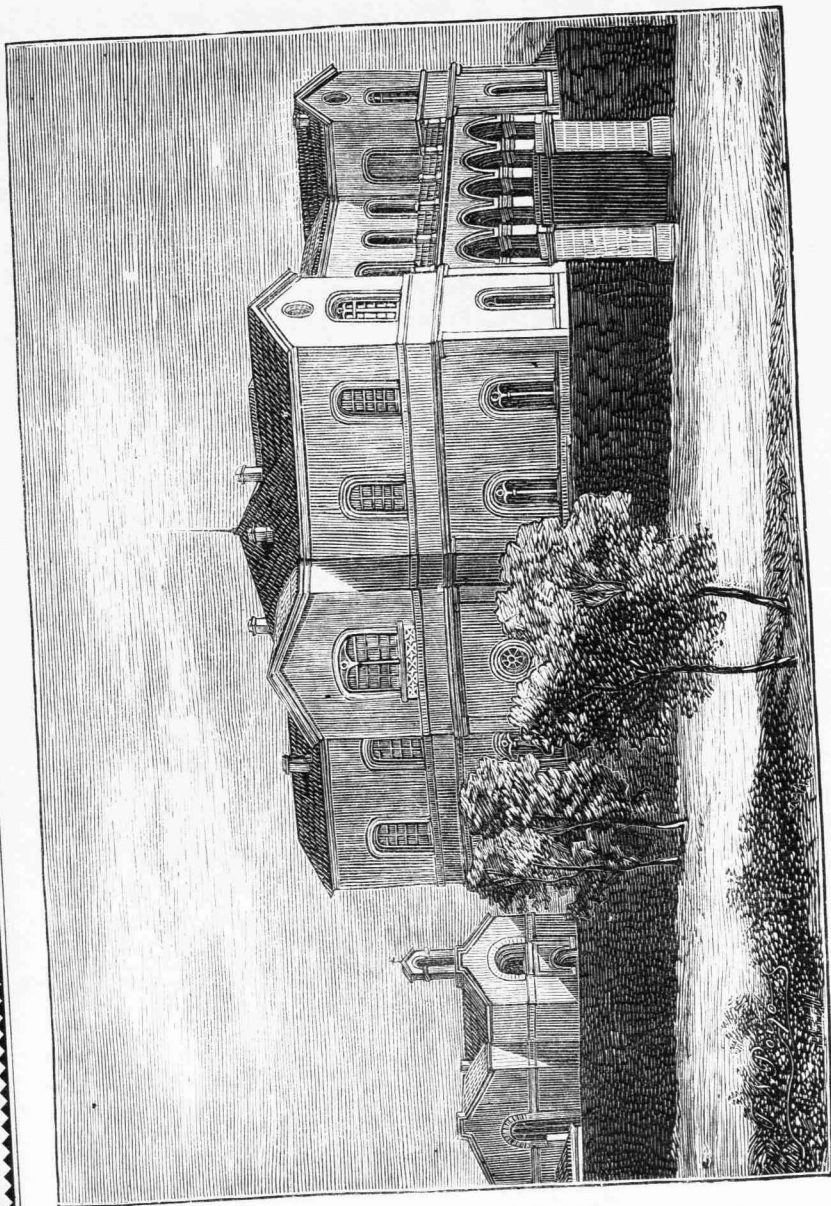
Περὶ παιδαγωγικῆς ὑγιεινῆς πραγματεύονται λεπτομερῶς ὅφ' ὅλας τὰς ἐπόψεις πολλοὶ συγγραφεῖς ἐν μακρᾷ σειρᾷ συγγραμμάτων δημοσιευθέντων εἰς ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Ἄλλ' ἀντὶ ἄλλης θεωρητικῆς ἀναπτύξεως τῆς πολυσυνθέτου ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν πρακτικῆς τυχῆς ἐπιστήμης, νομίζομεν προτιμώτερον νὰ σημειώσωμέν τινα βραχέα χάριν παραδείγματος περὶ τινῶν ἐν τῷ Ἀμκλιεῖῳ Ὀρφανοτροφείῳ τῶν κορασιῶν ἐφαρμοζομένων ὑγιεινῶν μέτρων.

Τῷ 1855 καθιδρύθη ἐν Ἀθήναις διὰ φιλανθρωπικῆς ἐταιρίας εὐγενῶν Κυριῶν τὸ Ἀμαλίειον ἐπικληθὲν Ὀρφανοτροφεῖον τῶν κορασιῶν. Τὸ φιλανθρωπικὸν τοῦτο κατὰστημα, τὸ ὁποῖον ἔτυχεν εὐθὺς τότε τῆς προστασίας τῆς αἰδιμίμου Βασιλίσσης Ἀμαλίας καὶ ἔκτοτε ἐδιοικήθη ὑπὸ διακεκριμένων Κυριῶν, ἔφθασεν εἰς ἀκμὴν γνωστὴν εἰς τὸ κοινὸν ἐκ τῶν ἀπὸ δεκαπενταετίας ἐτησίως δημοσιευομένων λογιδοσιῶν. Ἀπὸ τοῦ 1859 τὸ Ὀρφανοτροφεῖον εἶνε ἐγκατεστημένον ἐν τῷ ἰδιοκτῆτῳ τῆς ἐν Ἀθήναις φιλανθρωπικῆς ἐταιρίας τῶν Κυριῶν μεγάρῳ μετὰ τῶν παραρτημάτων αὐτοῦ, κειμένῳ ἐπὶ τῆς λεωφόρου τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Βασιλικοῦ κήπου. Σημειωτέον, ὅτι πρῶτιστος ὕψος καλῆς διατάξεως οἰκοτροφείου εἶνε ἡ ἐγκατάστασις ἐν ἰδιοκτῆτῳ ἐνδικοτήματι οἰκοδομημένῳ ἢ κατ' ὀλίγον προταρμολομένῳ ὅσον ἔνεστι τελε ὅτερον πρὸς τὰς ποικίλας αὐτοῦ ἀνάγκας καὶ πρὸς τοὺς κα-

νόνας τῆς ὑγιεινῆς. Ἡ ὑγεία τῶν ὀρφανῶν ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ἡ πρωτίστη φροντίς τῆς Διοικήσεως Ἐπιτροπῆς τῶν Κυριῶν. Τακτικὴ διαίτα καὶ ἐργασία, κατάλληλος τροφή ἐνδελεχῆς ἐπιμέλεια, ἀερισμὸς καὶ καθαριότης ἀποτελοῦσι τοὺς ἐν γένει ὄρους τοῦ ἐφαρμοσθέντος ὑγιεινοῦ συστήματος. Τὸ σύστημα τοῦτο εἶνε ἀπλοῦστατον βεβαίως. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα εἶνε κατὰ πόσον καὶ πῶς εἰς τὰς λεπτομερεῖας πράγματι ἐφωρμύζεται.

Εἰς δύο τινὰ μάλιστα ἐπ' ἐσχάτων ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τῆς ἡ Διοικήσα Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἀμαλιείου, εἰς τὸν ἀερισμὸν καὶ εἰς τὴν καθαριότητα. Ἡ δὲ βελτιώσεις τῶν δύο τούτων ὄρων ἐπέφερον ἀληθῶς ἀξιοσημεῖωτον μεταβολὴν ἐπὶ τὰ κρεῖττω εἰς τὴν εὐεξίαν τῶν ὀρφανῶν.

Ὁ καθαρὸς καὶ ἐπαρκὴς ἀήρ εἶνε ἡ πρωτίστη τροφή, ὁ πρωτίστος τῆς εὐεξίας ὄρος διὰ πάντα μὲν ἄνθρωπον ἀλλ' ἰδίᾳ διὰ τὸ ἀναπτυσσόμενον παιδίον. Κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας τὸ ζήτημα εἶνε εὐλυτον. Τὸ ἀνοιγμα τῶν θυρῶν καὶ τινων παραθύρων διαρκούσης τῆς ἡμέρας, τὸ ἀνοιγμα τινῶν θυρῶν τῶν κοιτῶνων καὶ τινων παραθύρων ἐν τοῖς διαδρόμοις διαρκούσης τῆς νυκτὸς λύουσι αὐτό. Ἄλλως ὅμως ἔχει κατὰ τοὺς ψυχροτέρους μῆνας, ὅτε πρόκειται τὰ ἐν ταῖς τάξεσι συναζόμενα καὶ ἐγκλειόμενα παιδιὰ νὰ ἔχωσι πρὸς ἀναπνοὴν συνεχῶς καθαρὸν καὶ ἐπαρκὴ ἀέρα, χωρὶς ὅμως νὰ ἐκτίθενται εἰς ψύξιν εἴτε δι' ἐγκαταστάσεως ρευμάτων εἴτε δι' ὑπερβολικῆς ψυχράσεως τῆς αἰθούσης. Ἡ ἀνάγκη ἀέρος καθαροῦ εἶνε πρὸ πάντων ἐπαισητὴ ἐν τοῖς κοιτῶσι, ἐνθα ἀναπαύονται τὰ παιδιὰ ἐπὶ ὀκτῶ ἕως ἐννέα νυκτερινὰς ὥρας. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἡ Διοικήσα Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἀμαλιείου ἐφήρμωσε τὰ ἀπλοῦστατα ἔμα δὲ καὶ προσφροῦτατα εἰς τὸ ἡμέτερον κλίμα μέσα. Δέον νὰ λειφθῇ ὑπ' ὄψει, ὅτι ἀπαιτεῖται δι' ἕκαστον παιδίον καθ' ἑκάστην ὥραν ἡ ποσότης τοῦλάχιστον εἰκοσιπέντε κυβικῶν μέτρων ἀέρος καθαροῦ. Ἄλλως ἐλλείψει τῆς ποσότητος ταύτης, τὰ παιδιὰ κατ' ἀνάγκην θ' ἀναπνεύσωσιν αὐθιγὸν τὸν παρ' αὐτῶν ἐκπνευσθέντα ἀέρα, ἥτοι θ' ἀναπνεύσωσιν ὅ,τι παράγει ἐν γένει τὴν καχεξίαν. Ἡ χρηγία τοικύτης ποσότητος καθαροῦ ἀέρος τὴν ἡμέραν εἰς τὰς τάξεις καὶ τὴν νύκτα εἰς τοὺς κοιτῶνας κατὰ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας, ὅτε κλειόνται αἱ θύραι καὶ τὰ παράθυρα, δὲν κατορθοῦται ἢ διὰ καταλλήλων ἀεροφόρων, λειτουργούντων συνεχῶς πρὸς ἐξαγωγὴν τοῦ μεμολυμένου ἀέρος καὶ πρὸς εἰσαγωγὴν τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀέρος. Οἱ ἀεροφόροι τοῦ Ἀμαλιείου κείνται ἐπὶ τινὰ μέτρον ὑπὲρ τὸ ἕδαιος τῶν αἰθουσῶν. Εἶνε δὲ οἱ ἀεροφόροι οὔτοι σωλῆνες κυλινδροειδεῖς ἐκ ψευδαργύρου

ΑΜΑΛΙΕΙΟΝ ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ

γαλθανισμένου, ἔχουσι διάμετρον $13\frac{1}{2}$, ὑψεκατομέτρων, διέρχονται δι' ὄλου τοῦ πάχους τοῦ τοίχου ἀλλ' εἰς σχῆμα περίπου κεφαλαίου ἑλληνικοῦ Ζ, οὕτως ὥστε ὁ ἄνεμος ἀνακόπτεται εἰσπνέων. Διὰ τῶν ἀεροφόρων τούτων ἐξέρχεται μὲν ὑψούμενος ἀπὸ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω ὁ θερμανθεὶς καὶ ἀραιωθεὶς ἀήρ, εἰσέρχεται δὲ συνάμα ὁ ἐξωτερικὸς ἀήρ δι' ἐναντίου ρεύματος ὠθούμενος ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἅμα δὲ καὶ ἔσωθεν κατὰ τὸ μάλλον ἢ ἥττον δραστηρίως ἐκκαλούμενος, ἰδίως κατὰ τὴν ψυχροτέραν τοῦ ἔτους ἐποχὴν, ἔνεκα τῆς τότε ὑφισταμένης καθ' ἱκανοὺς βαθμοὺς διαφορᾶς μεταξὺ τῆς θερμοκρασίας τῶν κεκλεισμένων καὶ κατοικιζόμενων αἰθουσῶν καὶ τῆς ἐξωτερικῆς θερμοκρασίας. Ὁ ἀήρ τῶν κοιτῶνων ἀνανεοῦται καὶ δια μέσου τῶν κεκλεισμένων θυρῶν τῶν κοιτῶνων, διότι κάτωθεν τούτων ἀφίεται δραστηρία ἀλλ' ἐντελῶς ἀκίνδυνος ἢ εἰσροὴ τοῦ ἀέρος τῶν διαδρόμων δι' ἐπιμήκων ῥωγᾶδων ὕψους δύο ἕως τριῶν ὑψεκατομέτρων. Ὁ δ' ἐκ τῶν διαδρόμων ἀήρ εἶνε καθαρὸς καθ' ὅ συνεχῶς ἀνανεούμενος ὑπὸ ἀεροφόρων καταλλήλως τοποθετημένων ἐπὶ τῶν ἐν ἐκάστῳ τούτων ὑπαρχόντων παραθύρων. Ἐκτάκτως κατὰ τὴν ψυχροτάτην τοῦ χειμῶνος περίοδον μετριάζεται ἡ ταχύτης τοῦ διὰ τῶν ἀεροφόρων εἰσπνέοντος ἀέμου διὰ τῆς ἐπ' αὐτῶν ἐπιθέσεως πωμάτων ἐχόντων ἀκτινοειδέϊ; ὄπας. Ἐκτός δὲ τῶν ἀνωτέρω λαμβάνονται διὰ τὸν ἀερισμὸν κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ ἄλλα μέτρα, ὧν παραλίπομεν τὴν περιγραφὴν συντομίᾳ χάριν.

Σχετικῶς πρὸς τὴν καθαριότητα ἐρημεύσθησαν εἰς τὸ Ἄμαλιεον μετὰ πλήρους ἐπιτυχίας τὰ καλούμενα διὰ σπόγγου λουτρά (bains d'éponge). τὰ μόνον κατάλληλα εἰς οἰκοτροφεῖον καὶ ὑπὸ ὑγιεινὴν ἐποψίν καὶ ὑπὸ τὴν ἐποψίν τῆς οἰκονομίας τοῦ χρόνου καὶ τοῦ ὕδατος. Ἡ τελευταία αὕτη οἰκονομία εἶνε οὐσιώδης εἰς τόπον, ὅπου τὸ ὕδωρ εἶνε τὸ θέρος πολύτιμον γρῆμα. Λουτρά ἐντός λουτήρων δι' ἑκατονπεντήκοντα ὄρρανα ἤθελον εἶσθαι ἀκατόρθωτα διὰ πλείστους λόγους, ἐὰν μὴ καὶ ἐπιβλάβῃ. Ἐν τῷ Ἄμαλιεῷ μετεσχηματίσθη εἰς καταλληλότερον λουτρῶνα τὸ ἐν τῷ κυρίῳ καταστήματι ὑπάρχον παλαιὸν μαγειρεῖον. Αἱ ἐστίαί τοῦ παλαιοῦ τούτου μαγειρείου ἐπιδιορθωθεῖσαι χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν θερμανσίν τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ λουτρῶνος κατὰ τοὺς ψυχροὺς μῆνας. Τὰ ὄρρανα λαμβάνουσι δύο μὲν λουτρά καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας εἰς τὴν φυτικὴν θερμοκρασίαν τοῦ ὕδατος τῶν κρούων (21° ἕως 23° τοῦ ἑκατονταβαθμίου), ἐν δὲ λουτρὸν καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα κατὰ τοὺς ἐπιλοιποὺς τοῦ ἔτους μῆνας εἰς θερμοκρασίαν τοῦ ὕδατος 27° τοῦ ἑκατονταβαθ-

μίου. Τὰ λουτρά ταῦτα δι' ἀφθόνου χρήσεως τοῦ σάπωνος γίνονται τέλεια. Δι' αὐτῶν δὲ ἡ Διοικοῦσα Ἐπιτροπὴ φρονεῖ, ὅτι ἐπιτελεῖ ἔργον σπουδαϊότατον, οὐ μόνον ὑπὸ ὑγιεινὴν ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἠθικὴν ἔποψιν. «Οἱ παιδαγωγοί, λέγει ὁ ἐξοχος γάλλος συγγραφεὺς Μάξιμος Ducamp, ἔδει νὰ γινώσκωσιν, ὅτι αἱ διὰ τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ σώματος καθαριότητα φροντίδες, ἐπιτηρούμεναι καὶ συνεχῶς ἐπαναλαμβάνόμεναι, εἶνε ἀπαραίτητοι εἰς τὴν ὑγείαν τοῦ παιδίου. . . . Ἐδει δὲ νὰ γινώσκωσιν ἐπίσης, ὅτι ἡ καθαριότης εἶνε τὸ ὁρατὸν ἔμβλημα τῆς ἠθικότητος.»

Χάριν τῆς ὑγιεινῆς τῶν ὀφθαλμῶν, τὰ κοράσια τοποθετοῦνται ἐργαζόμενα εἰς τὰς τάξεις εἰς τρόπον ὥστε νὰ δέχωνται τὸ φῶς μετὰ μειζονος ἐντάσεως ἀριστερόθεν καὶ ἐν μέρῳ ἄνωθεν. Οἱ δὲ τοῖχοι τῶν τάξεων εἶνε κεχρωματισμένοι διὰ χρώματος πρασίνου ἀνοικτοῦ, ἐνδὸς τῶν καταλληλοτάτων διὰ τὴν ὄρασιν χρωμάτων.

Τὰ ὑπάρχοντα ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ Ἀμαλιείου ἐδώλια, ὅμοια πρὸς τὰ ἐν ἄπκσι τοῖς ἐκπαιδευτηρίοις ἡμῶν ἐν χρήσει, ἐντὸς βραχέος μετασχηματίζονται ἐπὶ σχεδίου ἄλλου. Γνωστὸν εἶνε τοῖς εἰς τὰ τῆς ὑγιεινῆς ἀσχολουμένοις, ὅτι τὸ ἐπικρατοῦν ἔτι παρ' ἡμῖν σχέδιον τῶν σχολικῶν ἐδωλίων, ἀνεγνωρίσθη ἀπανταχοῦ ὡς πρόξενον τῆς σημεῖραι μᾶλλον διαδιδουμένης μυωπίας, τῶν σκολιώσεων τῆς σπονδυλικῆς στήλης καὶ ἄλλων παθήσεων.

Εἰς συμπλήρωσιν τῶν ἀνωτέρω προσθέτομεν, ὅτι εἰς εἰδικὰς περιπτώσεις ἐφαρμόζονται ἴδια μέτρα ἀπολυμαντικά.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν συνόψει περὶ τῶν ἐν τῷ Ἀμαλιεῖῳ, χάριν πρακτικοῦ παραδείγματος.

Ὡς ἐλέγομεν ἀνωτέρω, ἐν Ἑλλάδι ἡ παιδαγωγία διατελεῖ εἰς τὴν ἐσχάτην βαθμίδα ὑπὸ ὑγιεινὴν ἔποψιν. Ἀληθῶς ὑπὸ τὸ κράτος φιλοδοξῶν πολιτικῶν ἰδεῶν, εἶδομεν πρό τινας εἰσαγομένας τὴν γυμναστικὴν καὶ τὰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις. Ἄλλ' ὑπὸ ὑγιεινὴν ἔποψιν, τοιαῦτα μέτρα εἶε ὥσει παρωδία τις διὰ μαθητὰς διαιτωμένους ὡς διαιτῶνται οἱ ἡμέτεροι. Εἰς συμπλήρωσιν δὲ τῶν ἀθλίων ὄρων ὑφ' οὓς ζεῖ καὶ ἀναπτύσσεται ἡ παρ' ἡμῖν σπουδάζουσα παιδικὴ καὶ ἐφηβικὴ ἡλικία, εἰρησθεῖ καὶ τὰς ἐξετάσεις κατὰ τὸ θέρος, οἷτινες ἐγένοντο ἡ ἀφορμὴ τοῦ θανάτου ἀναριθμητῶν παίδων καὶ νεανιῶν. Δίκαιον ὅμως εἶνε νὰ ποιήσωμεν εὐφήμου μνηαῖα παρθεναγωγείων τινῶν, ἰδίᾳ ἐν τῇ πρωτευούσῃ, διότι: ὁμολογοῦμεν ἐν γένει αἱ ἑλληνίδες Κυρίαὶ ἀπέδειξαν ἀναντιρρήτον ὑπεροχὴν κρίσεως καὶ φιλανθρωπίας ἐπὶ τῶν ζητημάτων τούτων. Ἐπιτραπήτω δ' ἡμῖν ν' ἀναφέρωμεν ἐν παραδείγματι τὸ ἄξιον λόγου παρθεναγωγεῖον τῆς ἀρίστης κυρίας Αἰκατε-

ρίνης Λασκαρίδου, ἥτις εἰσαγαγοῦσα ἐπιτυχῶς τὴν τόσον πρόσφορον εἰς τὸ κλίμα μας καὶ εἰς τὴν ἰδιοσυγκρασίαν μας Φροβελιανὴν μέθοδον, ἐφαρμόζει οὕτω παιδαγωγικὸν σύστημα κατ' ἐξοχὴν ὑγιεινὸν διὰ τὴν τρυφερὰν ἡλικίαν.

Περαινοῦντες τὰς δλίγας ταύτας αὐτοσχεδίου σημειώσεις, ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ἐν ἀρχῇ εἶπομεν, ὅτι αἱ ὑγιειναὶ μελέται ἔχουσι σκοπὸν κοινωνικὸν ὑψηλότερον τῆς ἀμέσου ὠφελείας. Τοῖς νέοις ἰατροῖς ἡμῶν ἰδίᾳ πρόκειται ὁ κάλλιστος ἀγών. Οὗτοι ἄς ἐπιδιώκωσι τὴν διάδοσιν τῶν ἀναγκαιοτάτων γνώσεων τῆς ἰατρικῆς τέχνης, οὕτως ὥστε νὰ παρέχωσι τῷ λαῷ ἰδέας ὀρθὰς ἐπὶ τῶν οὐσιωδεστάτων ἀντικειμένων τῆς ὑγιεινῆς, τῆς φυσιολογίας καὶ τῆς ἰατρικῆς. Τοιαύτη ἐργασία ἤθελεν εἶσθαι ἄριστον μέσον δημοσίας μορφώσεως, καὶ ἐπομένως κοινωνικῆς προόδου.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 20 Νοεμβρίου 1883

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΥΠΑΛΛΟΣ ΚΟΖΑΚΗΣ.

ΕΝ ΑΡΙΣΤΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ ΚΕΝΤΡΟΝ

— Ἡ πάντοτε πολλὴ καὶ ἐνδιαφέρουσα ὕλη, δὲν ἐπέτρεψεν ἡμῖν ἄχρι τοῦδε, ὅπως διχθέσωμεν δλίγα γραμμὰς εἰς ἀναγραφὴν τῶν παρ' ἡμῖν μᾶλλον ἐπισήμων καὶ ἀξίων ἰδίας μνείας καθιδρυμάτων, καὶ ἐτέρων ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων, καὶ τοι εἰς χεῖρας ἡμῶν λαμπρὰν εἶχομεν ὕλην, εἰς συμπλήρωσιν ἐκτενοῦς καὶ πλήρους τοιοῦτου ἄρθρου.

Ἐπιφυλασσόμενοι νὰ πράξωμεν τοῦτο ἄλλοτε, περιοριζόμεθα σήμερον, ὅπως ἐν πάσῃ δυνατῇ συντομίᾳ, ἀναφέρωμεν τινὰ περὶ ἐνὸς τὰ μάλα ἀξιοπρεποῦς, ἀθορόβως δὲ πάντοτε ἐν τῷ ἐξωτερικῷ